

EKONOMİK KRİZLERİN SEÇİMLERE ETKİLERİ

Yıldırım Koç
Aydınlık, 5.4.2017

16 Nisan'da gerçekleştirilecek halkoylamasının olası sonuçlarına ilişkin anketler uygulanıyor ve yorumlar yapılıyor.

Seçmenlerin tercihlerini birçok etmen belirliyor.

Seçmenlerin çeşitli kimlikleri var. Etnik köken, inanç, siyasi görüş, memleket, meslek ve hatta tutulan futbol takımı bile kişinin davranışlarında dönem dönem ön plana geçebiliyor. Ancak insanların çok büyük bölümü tüm yaşamları boyunca geçim kaygısıyla yaşıyor. Geçim kaygısının azaldığı veya ortadan kalktığı dönemlerde, diğer kimlikler ağır basıyor. Geçim kaygısının ve ekmek ve hak kavgasının çok önem kazandığı durumlarda insanın davranışlarına sınıf çıkarları, sınıf bilinci ve sınıf kimliği damga vuruyor.

İnsanlar hayatlarından memnunsaydı, diğer kimliklerine göre davranıyor.

Eğer insanlar hayatlarından memnun değilse, işsizse, geçim sorunları yaşıyorsa, gelirleri azalıyor ve giderleri artıyorsa, geleceğe ilişkin kaygıları büyüyorsa, sınıf kimliğiyle hareket ediyor ve iktidardakileri bu durumundan sorumlu tutuyor. Sorumlu tuttuğunda da tepkisini en kolay, risksiz ve bedelsiz gösterme yolu olarak seçimlerde iktidardaki partiye karşı tavır alıyor.

Kişilerin seçimlerdeki siyasi tavırlarını belirleyen çeşitli etmenler var. Seçmenin diğer kimlikleri ve kişiliği de belirlenen tavır etkiliyor; ancak büyük çoğunluk, sorunların arttığı koşullarda, iktidardaki partiyi cezalandırmayı tercih ediyor. Verilen oylar gizli. Baskı altındaki bir memur, iktidardaki partinin kontrolündeki bir sendikaya üye olmaya zorlandığında, sessiz kalabiliyor. Ancak oy verme yerine girdiğinde kendisini özgür hissediyor ve tepkisini ifade ediyor. Çok küçük çıkarlar karşılığında oyunu satan da oluyor; ancak bunların oranını abartmamak gerekir. Nitekim, Türkiye'de ekonomik krizlerden sonra yapılan seçimlere bakıldığında, insanların büyük çoğunluğunun davranışlarında belirleyici etmenin geçim kaygısı olduğu ortaya çıkmaktadır.

16 Nisan'da çok önemli bir halkoylaması var. Türkiye'de bugün giderek derinleşen bir ekonomik kriz yaşanıyor. Bu ikisi arasındaki ilişkiyi değerlendirmede geçmiş ekonomik krizlere ve seçimlere bakmakta yarar var.

İnsanlarımız kısa vadeli çıkarlarını çok iyi bilen, sorunlarını mümkün olduğunca risksiz ve bedelsiz yöntemlerle çözmeye son derece becerikli davranan, gelişmeleri çok yakından izleyen, çok ihtiyatlı, bilinçli, feleğin çemberinden geçmiş deneyimli kişilerdir. Ekonomik kriz dönemlerindeki davranışları da tam bir "homo economicus" dur; kısa vadeli ekonomik çıkarlarına göre hareket ederler; hayat zorlandığında ve başka çare bırakmadığında da sınıf kimliğine sarılırlar.

16 Nisan'da seçmenlerin çoğunluğu "HAYIR" diyecek. Hükümet "EVET" çıkması için ne tür çalışma yaparsa yapsın, insanlar tercihlerini hayatlarından memnun olup olmamaya göre belirleyecek. "HAYIR" cephesinin çalışmaları bu tercihi pekiştirecek ve güçlendirecek. Ancak belirleyici olan, derinleşen ekonomik kriz koşullarında geçim kaygısı olacak.

Türkiye tarihinde 4 büyük, 4 de küçük kriz yaşandı. Bu krizleri, *Teori Dergisi*'nin Şubat 2017 tarihli sayısında ayrıntılı olarak ele almıştım ("Türkiye'de İktisadi Krizler ve İşçi Sınıfı", s.27-38). Bu nedenle burada krizlerin ayrıntılarına değinmiyorum.

1929-1932 krizi, kapitalizmin ikinci küresel krizinin yansımasıydı. Türkiye'de 1930 yılındaki kısa bir süre dışında, tek parti yönetimi vardı. İnsanların ekonomik sorunları seçimlere yansımada.

1958-1961 krizi halkın bazı kesimlerinin sorunlarını artırdı; ancak 27 Mayıs Devrimi, bu sorunların seçim sandığına yansımaya imkan vermedi.

1969-1970 Krizi ve Seçimler

1969-1970 krizi döneminde iktidarda Adalet Partisi vardı. Başbakan ise Süleyman Demirel idi.

Adalet Partisi 1965 milletvekili genel seçimlerinde 4,9 milyon (% 52,9) oy aldı. 1968 mahalli seçimleri il genel meclisi üyeleri seçiminde için yapılan seçimde oyların % 49,1'ini (4,5 milyon oy) alabildi.

1969-1970 yıllarında pek de büyük olmayan bir ekonomik kriz yaşandı.

Adalet Partisi'nin 1969 milletvekili genel seçimlerindeki oyu 4,2 milyona (%46,5) düştü. 1973 milletvekili genel seçimlerindeki oyu ise 3,2 milyona (% 29,8) geriledi. 1973 yılındaki mahalli idareler il genel meclisi üyeleri seçimlerindeki oyu da 3,2 milyonda (% 32,3) kaldı.

Ekonomik kriz, iktidardaki Adalet Partisi'nin oyunu ciddi oranda düşürdü.

1978-1983 Krizi ve Seçimler

1978-1979 yıllarında iktidarda CHP vardı. 5.1.1978-12.11.1979 döneminde Bülent Ecevit başbakandı.

5 Haziran 1977 tarihinde Senato'nun 50 üyesi için yapılan seçimlerde CHP oyların yüzde 42,4'ünü, AP ise yüzde 38,3'ünü aldı.

14 Ekim 1979 tarihinde Senato'nun 50 üyesi için yapılan seçimlerde CHP'nin oyları yüzde 29,1'e düştü, AP'nin oyları yüzde 46,8'e yükseldi.

Ekonomik kriz, CHP'nin büyük oy kaybına yol açtı.

12 Eylül Darbesi ekonomik krizin olumsuz etkilerine karşı ortaya çıkan tepkiyi baskıyla engelledi.

1988-1989 Krizi, 1991 Krizi ve Seçimler

Bu kriz döneminde iktidarda Anavatan Partisi (ANAP) vardı. 21.12.1987-9.11.1989 döneminde Turgut Özal, 9.11.1989-23.6.1991 döneminde Yıldırım Akbulut ve 23.6.1991-20.11.1991 döneminde de Mesut Yılmaz başbakandı.

ANAP 1984 yılında yapılan mahalli idareler il genel meclisi üyeleri seçiminde 7,3 milyon (% 41,2) oy aldı. 1989 yılında yapılan mahalli idareler il genel meclisi üyeleri seçiminde oyu 4,8 milyona (%21,7) düştü.

ANAP 1987 yılında yapılan milletvekili genel seçimlerinde 8,7 milyon (%36,3) oy aldı. Bu oyu 1991 milletvekili genel seçimlerinde 5,7 milyona (%24,0) geriledi. 1995 seçimlerindeki oy sayısı ise 5,5 milyon düzeyinde (%19,7) kaldı.

Seçmenler, ekonomik krizin olumsuz sonuçlarına, ANAP'ın oyunu azaltarak tepki gösterdi.

1994 Krizi, 5 Nisan İstikrar Programı ve Seçimler

1994 yılında iktidarda DYP-SHP koalisyon hükümeti vardı. Tansu Çiller 25.6.1993-5.10.1995 döneminde başbakandı. Koalisyon ortağı SHP ve ardından CHP'den de devlet bakanı ve başbakan yardımcısı olarak Erdal İnönü (25.6.1993-12.9.1993), Murat Karayalçın (19.9.1993-27.3.1995) ve Hikmet Çetin (27.3.1995-5.10.1995) görev yaptı.

1989 yılındaki mahalli idareler il genel meclisi seçimlerinde SHP 6,4 milyon (%29,0) oy aldı ve Ankara, İstanbul ve İzmir belediye başkanlıklarına SHP üyeleri seçildi. 1994 yılında yapılan mahalli idareler il genel meclisi seçimlerinde SHP'nin oyu 3,8 milyona (%13,5) düştü.

DYP, 1989 yılındaki mahalli idareler il genel meclisi seçimlerinde 5,6 milyon (%25,3) oy aldı. 1994 yılındaki seçimlerde bu oy sayısı 6,0 milyon (%21,3) oldu, oy oranı azaldı. 1995 yılındaki milletvekili seçimlerindeki oy kaybı 1999 mahalli idareler seçimlerinde hızlandı. DYP, 1999 yılında mahalli idareler il genel meclisi üyesi seçiminde 4,2 milyon (%13,3) oy alabildi.

DYP 1991 milletvekili genel seçimlerinde 6,6 milyon (%27,0) oy alarak birinci parti olmuştu. Ancak 1995 seçimlerinde oy sayısı 5,4 milyona (%19,2) geriledi.

İktidar ortağı SHP (ve sonra CHP) 1991 milletvekili genel seçimlerinde 5,1 milyon (%20,8) oy almıştı. Bu oy sayısı 1995 milletvekili genel seçimlerinde 3,0 milyona (%10,7) geriledi.

Seçmenler, ekonomik krizin faturasını iktidardaki DYP ve SHP'ye (CHP) ödettirdi.

1998-2002 Krizi ve Seçimler

Bülent Ecevit 28.5.1999-18.11.2002 döneminde başbakanı. MHP Genel Başkanı Devlet Bahçeli ve ANAP Genel Başkanı Mesut Yılmaz da devlet bakanı ve başbakan yardımcısıydı.

1999 milletvekili genel seçimlerinde DSP 6,9 milyon (%22,2) oy aldı. Ekonomik kriz sonrasında yapılan 2002 milletvekili genel seçimlerindeki oy sayısı 384 binde (%1,2) kaldı.

MHP 1999 milletvekili genel seçimlerinde 5,6 milyon (%18,0) oy aldı. 2002 seçimlerinde 2,6 milyonda (%8,4) kaldı.

1999 milletvekili genel seçimlerinde ANAP 4,1 milyon (%13,2) oy aldı. Oy sayısı kriz sonrasındaki 2002 milletvekili genel seçimlerinde 1,6 milyonda (%5,1) kaldı.

Ekonomik kriz sürecinde iktidarda koalisyon ortağı olarak bulunan DSP, ANAP ve MHP, 2002 sonundaki milletvekili genel seçimlerinde büyük oy kaybına uğradı. Üç partinin 1999 seçimlerindeki toplam oyu 16,6 milyondur; 2002'de 4,6 milyona indi. Üç partinin toplam oy oranı da yüzde 53,4'ten 14,7'ye geriledi.

Seçmenler, Türkiye tarihinin en büyük krizlerinden biri olan 1998-2002 ekonomik krizinin faturasını iktidarda bulunan DSP, MHP ve ANAP'a ödettirdi.

Günümüzdeki Kriz ve Halkoylaması

AKP 2011 milletvekili genel seçimlerinde 21,4 milyon (%49,8) oy aldı. Ekonomik krizin etkilerinin hissedildiği koşullarda gerçekleştirilen 7 Haziran 2015 milletvekili genel seçimlerinde bu oy sayısı 18,3 milyona (%40,7) geriledi.

Hükümet 24 Temmuz 2015 tarihinde bölücü terör örgütüne karşı kapsamlı ve etkili bir mücadeleye girdi. Ekonomik krizin derinleşmeye devam etmesine karşın, bölücülüğe karşı verilen başarılı mücadele sayesinde AKP'nin 1 Kasım 2015 milletvekili genel seçimlerinde oy sayısını 23,0 milyona (%49,3) yükseldi.

Türkiye 2015-2016 yıllarında bölücü terör örgütüne ve Fethullahçı casusluk ve terör örgütüne ve onların arkasındaki güç olan ABD emperyalizmi ve Avrupa Birliği emperyalizmine karşı vatan savunması ve savaşı sürdürdü. Ancak günümüzde insanlarımızın büyük çoğunluğu açısından vatan kaygısı geri plana itildi, insanlar bu konuda bir rehavete kapıldı.

Diğer taraftan ekonomik kriz derinleşerek sürüyor. Türkiye, 1998-2002 krizinden çok daha derin bir krizi yaşıyor. Bugün yaşanan sıkıntılar daha başlangıç, turbun büyüğü heybede. İnsanların geçim kaygısı giderek artıyor. Hükümetin uyguladığı güven vermeyen ve çelişkili politikalar, bu sorunları daha da artırıyor.

Bu koşullarda halkoylamasında seçmenlerimizin, her zaman olduğu gibi, son derece rasyonel ve mantıklı davranacağını ve yaşadıkları sorunların faturasını AKP'ye ödettireceğini söyleyebiliriz. Halkımızın sağduyusuna güvenelim; ancak bu güvenle birlikte bu sağduyuyu daha da pekiştirecek çalışmaları daha da yoğunlaştıralım.